

Биографичните основания в творчеството на Златка Щерева

Елена Азманова – Рударска

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград 2700, бул. Иван Михайлов“ 66, България

РЕЗЮМЕ

В статията се представя биографията на забравената писателка Златка Щерева (1902 – 1970). Описват се родствениите ѝ отношения, които са основа за развитието на една литературна образност. Изследването е част от проблема за българската „женска“ литература в периода между двете световни войни. Разглеждат се спецификата на творчеството ѝ, първите ѝ публикувани сборници, наградата ѝ от Министерството на просвещението.

Ключови думи: Златка Щерева, Българска писателка, Българската литература между 1920 и 1966 година, Биография, Поезия, Разкази

Biographical Reasons in the Writing Work of Zlatka Shtereva

Elena Azmanova-Rudarska

South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad 2700, bil. Ivan Mihajlov“ 66, Bulgaria

ABSTRACT

This paper treats the problem about women’s literature in Bulgaria between 1920 and 1966. It describes the biography of Zlatka Shtereva – a woman, who receives an award from the Ministry of Education in 1942. The paper presents her poetry and fiction as well as her family and her history.

Keywords: Zlatka Shtereva, a Woman Writer, Bulgarian literature between 1920 and 1966, Biography, Poetry, Fiction

1. Въведение

Настоящата статия¹ предлага един поглед към живота на една забравена писателка от средата на XX век – Златка Щерева. Нейното творчество е свързано с една емблематична, тревожна и все още противоречива страница от историята на България и нейното административно владение на земите в Добруджа и Македония.

¹ В статията влиза и част от доклада, четен на Националната научна конференция „Жените в българската литература, култура и история“, проведена на 20 и 21 октомври 2016 г. в София и организирана от ИЛ към БАН, СУ „Св. Климент Охридски“ и БАУЖ.

Затова името ѝ се подминава и недооценява, но то принадлежи на бъдещето и очаква своя прочит.

Златка Щерева е съвременничка на Ек. Каравелова, Зл. Чолакова, М. Кинкел и др. Творческите ѝ стъпки са подкрепени от А. Страшимиров, Ст. Чилингиров. Печели награда на Министерството на Просвещението. Творбите ѝ са публикувани из известните по това време периодични издания, както и са осъществени различни самостоятелни сборници със стихотворения и разкази.

Но името ѝ днес е слабо познато дори за изследователите. Липсва в енциклопедичните справочници и речниците на българската литература. Златка Щерева не е известна със силни и вечни стихове като Вазов. Не е преминала мъченически дните на социализма с драматизма на други свои познати и приятелки писателки. Не се е превърнала сама в еталон за поколението си. Но е превърнала в еталон идеите за рода и родината не само за себе си, а и за своите роднини и деца.

Тази статия е резултат от няколко последователни срещи и разговори с дъщерята на Златка Щерева – д-р Лиляна Щерева, 92-годишна жена, съхранила силната родова връзка и непресъхващия копнеж по родното. Спомените на дъщерята са допълнени с откъслечните факти из книгите, оставени от сина на Златка, Михаил Щерев.

През 2013 г., когато в един студен мартенски ден прекрачих прага на гостоприемната д-р Лиляна Щерева, не знаех, че всъщност влизам в светая светих на рода на Златка Щерева. Защото това, което ще разкажа за Златка Щерева, нямаше да бъде резултат без изключителната енергия, носена и проявявана от всеки, принадлежащ към този род. Изказвам безкрайната си благодарност на д-р Лиляна Щерева, както и на нейния син, изследователят по физика към БАН ст.н.с. д-р Божидар Илиев, които посрещнаха с радост моето предложение за срещи и разговори.

2. Биография на Златка Щерева

Златка Щерева е родена 1902 г. в Лом. Моминското ѝ име е Златка Стефанова Константинова. Завършва Американския колеж в Самоков, където семейството живее поради професионалната заетост на баща ѝ – юрист. От деветгодишна пише, а на петнадесет вече има няколко тетрадки със съчинения. Започва да сътрудничи на вестници и списания. По това време изпраща своя разказ „Дезертърът” на Иван Вазов, който ѝ отговаря с картичка и това силно окуражава начинаещата писателка.

По настояване на майка си се записва да следва право в СУ „Св. Климент Охридски”. Право така и не завършва, но има възможност да посещава различни литературни лекционни курсове в Софийския университет. По това време се запознава с Антон Страшимиров и получава неговите насърчения. Участва в литературния кръжок, организиран в дома на писателя.

През 1923 г. се омъжва за ветеринарния лекар д-р Стефан Щерев. Старателна съпруга и примерна майка на две деца – дъщеря Лиляна (1924) и син Михаил (1928). Покрай грижите за семейството си обаче тя не изоставя писателските си опити.

3. Творчеството на Златка Щерева. Награда на Министерството на Просвещението

Творческите ѝ изяви приемат все по-голяма плътност особено във времето на 30-те и 40-те години. В началото печати под псевдонима Златозара Константинова. Нейни творби са публикувани във „Вечерни новини”, „Учителско дело”, „Транспортен глас”, „Жената днес” и др. Златка Щерева е близка приятелка както с Ек. Каравелова, така и с други жени творци на своето време – Златка Чолакова, Невена Ганчева, Мара Кинкел, Люба Касърова, Яна Язова и др.

Първите ѝ самостоятелни издания са реализирани от издателство „Хемус” през 1942 г. – сборникът с разкази „Денят на жътвата” и поетическата сбирка „Изгрява ден”. Първата ѝ книга е премирана с Наградата на просветния съюз като „най-добра творба за юноши с национално възпитателно съдържание” за 1942 г., а предговорът е написан от Ст. Чилингиров. И двете книги са препоръчани от Министерството на просвещението като полезно четиво за учениците.

Ето какво си спомня дъщерята д-р Л. Щерева за награждаването: „Тогаво наградиха нейната книга с разкази, посветена на Добруджа (...) тогава награден беше и Дим. Пантелеев. Награждаването беше във военния клуб. За най-хубава книга за юноши през 1942 г., във връзка с освобождаването на Добруджа ... Та, всички бяхме във Военния клуб, тогава говори Ст. Чилингиров, защо се е спрял на нейната книга и за разказа „Те идат”. Него го прочете, ако не се лъжа, Борис Сарафов, от Народния театър. Той е много хубав, трогателен разказ. В Добрич, как един тежко болен иска да почувства, че влизат българските войски. Семейството му поканва един български войник, войникът застава до него „На почест” и човекът умира. Това е истинска случка. Главно на този разказ падна обсъждането, беше харесал на всички.”

Тези две първи книги на Златка Щерева са посветени на голямата ѝ обич – Родината и нейното „освобождение”, т.е. събитията, довели до присъединяването на Добруджа към пределите на България като следствие от Крайовската спогодба от 7 септ. 1940 г., както и събитията в Македония през април, 1941 г. Разказите от сборника „Денят на жътвата” очертават географията на българското революционно страдалческо пространство. Добрич, София, Скопие, Прилеп, Самоков, Априлово са малка част от списъка с градове, превърнали се в емблема на българщината за Зл. Щерева. По-късно към този списък със светини тя ще прибави и Копривщица. И до края на своя живот ще се чувства дъщеря на своята родина.

Усещането за родно в творчеството ѝ обаче не са самите градове, на които тя посвещава свои творби, а настроението и вълнението, които носят спомените за

преживелиците в тези места. Подобни са посланията и в поезията ѝ. Творби като „Ликувай”, „Песента на освобождения”, „Освобождение”, „Ехтят камбаните” са лирически претворения на прозаическите видения от първата ѝ книга. Стихове като „Към родния край”, „На българския народ”, „На родината”, „Родина” насищат със същия родолюбив трепет поезията ѝ, както в прозата „Към свободна Добруджа”, „Аз съм българин”. Открива се една своеобразна паралелност на топоси и събития от картата на родината, които имат своята проекция в дълбоко личното и намират своето основание в един дълбоко биографичен факт – майката на писателката.

4. Родовата история на Златка Щерева

Майката на Златка Щерева, Невена Панова, е изключителна личност за времето си. Родена в Търново, учителка по професия, учителка и по призвание, революционерка по род. Освен в родния си град, тя учителства в Македония, където прегръща идеята за единение на разпокъсаните части на родината. Там се запознава и със своя съпруг, Стефан Константинов. По настояване на дъщеря си Златка Невена Панова записва свои спомени със случки от своя живот – ученичеството, учителстването, революционната дейност в Македония. Тези спомени са реализирани през 1986 г. от нейните внуци Михаил и Лиляна Щереви, а редакцията принадлежи на Златка Щерева.

Невена Панова е основателка на македонското женско дружество в Лом в началото на 20. век. В Търново е ученичка на дъщерята на Хр. Ботев, Иванка Ботьова Петкова, както и на Вела Благоева (Панова 1987). Всеотдайна, стремителна натура, която налага този модел и на своите деца, двете си дъщери Златка и Недялка – любов към родината, всеотдайност в работата, вдъхновение и състрадателност.

Бабата и дядото на Златка Щерева по майчина линия, т.е. родителите на Невена Панова, са търновското семейство възрожденски учители даскал Христо Панов и Кинка Обрешкова. Невена Панова е близка родственица на Зойка Обрешкова, ушила знамето на Горнооряховските встаници през бунтовната 1876 г. (Панова 1987).

Башата на Златка Щерева е Стефан Константинов Тодоров, род. 1873 г. в с. Хотово, Мелнишко. Български революционер и юрист, член на ВМОРО (Николов 2001: 82). Неговите двама братя Георги и Васил Константинови, живеят в Русе и са едни от първите последователи на П. Дънов. Стефан Константинов завършва юридическото си образование в Швейцария през 1896 г. и сравнително лесно намира работа в България. Семейството се мести в различни градове на страната, а на два пъти пребивава и в Македония. Златка Щерева е едва петгодишна, когато посещава Скопие. Между 1912-13 г. е доброволец в македоно-одринското опълчение. умира твърде млад – убит е като доброволец в Междусъюзническата война през 1913 г. край гр. Сяр.

Сестрата на Златка Щерева, Недялка, завършва медицина и е една от успешните лекарки в България. Нейният съпруг, д-р Иван Рашев, е началник на отделение в ИСУЛ (тогава Работническа болница).

Съпругът на Златка Щерева, д-р Стефан Щерев, е неин постоянен спътник и я подкрепя в творческите ѝ изяви. Полковник към българската армия, той е завършил ветеринарна медицина в Мюнхен, Германия. През 1923 г., в деня на сключването на граждански брак със Златка, той демонстративно отказва да влезе и да се венчае в черква. Следствие на това, на снимката от този ден, както обяснява д-р Лиляна Щерева, всички са сърдити – и младоженците, и техните родители.

За баща си тя е запазила много интересен спомен – за негови здравословни проблеми, преодоляването им и съветите на Петър Дънов. „Баща ми, като ходил на тези маневри (военните – б.м., Е. А.), получил тиреотоксикоза, заболяване на щитовидната жлеза. Като отслабна... Води го мама в Банкя... Лекуваше го проф. Цочев. Той казал на майка ми един ден: „Тази нощ доктора ще си отиде”. Майка ми много се уплашила, един съсед имахме на Подуене, на ул. „Алеко Константинов” като живеехме, Ангел, той ходеше при Дънов. Майка ми го повикала и той я завел при Дънов. Нагоре, нагоре, действително много нагоре (из Витоша – б.м., Е. А.)... Мама му разправяла колко е зле (баща ни – б.м., Е. А.), а Дънов казал: „Няма да умре, няма да умре тази нощ. Като си отидете сега, той ще спи”. Мама казала: „Той не е спал с месеци, спря да спи.” Като се върна майка ми, и ние с брат ми тичаме да я посрещнем. Тя ни пита: „Какво прави татко ви, какво прави татко ви?” А ние: „Ами спи.” От този ден той взе да се подобрява. Дънов казал на майка ми: „Ще го заведете нависоко.” Всъщност, тогава те го водиха в Банкя. Но се оказа, че Банкя не е достатъчно надморската височина, не се подобри. И след това го заведоха, и всички отидохме в Самоков. Не на Боровец, щото Боровец е доста по-високо, а в Самоков. Петър Дънов беше казал: „Да ходи, да ходи пеша, да се качва на „Ридо” и да язди червен кон.” Е, до кон не стигна, макар, че той е ветеринарен лекар. И след това живя години, до 60 години.” След неговата смърт Зл. Щерева е принудена да работи, за да издържа децата си. Така през 1948-1950 г. е назначена за коректор-редактор в ДИ „Народна просвета”.

5. Наследниците на Златка Щерева

Дъщерята Лиляна става студентка по Славянска филология, но много скоро се преориентира и се премества в специалност Медицина. Ето какво споделя тя: „Славянска филология... Никак не ми хареса. Бяхме трима души в една група трима – аз, един поп, и една, не знам каква беше, студентка. Докато медицинската специалност ме привлече, влизах там, слушахме лекции при проф. Каданов, при не знам кого, размахва едни кости, кокали... Как ме привлече тая работа, не знам и се преместих. Тогава ходих и аз при Дънов да го питам. Той казва: „Ами медицината сериозна работа”. Не ми каза „Прехвърли се” или „Не се прехвърли”. Можеше тогава.” Тя поема по пътя на баща си и на леля си, сестрата на Златка Щерева, д-р

Недялка Рашева. Д-р Лиляна Щерева е дългогодишен лекар в София – „Като завърших, работих като участъков лекар в Костенец. След това в София в поликлиника. Десет години в Първа градска болница, Вътрешно отделение. Десет години в Четвърта градска болница. Като се пенсионирах, завеждах кабинета по Вътрешни болести към Кремиковската болница.”

Синът Михаил Щерев е ученик в Пета софийска мъжка гимназия, а по-късно завършва Музикалната академия със специалност цигулка. Дългогодишен преподавател в Държавното музикално училище „Любомир Пипков”. Същевременно е автор на множество публицистични материали, съставител и редактор заедно със сестра си Лиляна Щерева на книги на Златка Щерева („Къщата с пречупения бор”, „Тихи часове”, „Прозорец към деня”). Михаил Щерев е човекът, който съставя и издава „Спомени”-те на баба си, Невена Панова. Автор е и на три книги – лирически сборник „Небесна стъклопис” (1994), поетически рецитали и „Благословени присъствия”, есета, които излизат посмъртно през 1996 г. под редакцията на сестра му, д-р Лиляна Щерева.

Д-р Лиляна Щерева живее в своя одухотворен свят, изпълнен със светлите образи на предците си, като продължава дейността на брат си неуморно да информира обществеността и да припомня живата памет за своите родственици.

6. Заключение

Творчеството на Зл. Щерева бележи онзи „праг” в българската култура, когато женското надхвърля своите граници и се превръща в универсално творчество. Едва през 1937 г. българката има право да гласува, а женските дружества с различен характер се създават масово в годините 1900 – 1940 г. (Малинова 1999: 10). До времето на издаване на първите книги на Зл. Щерева имената на Дора Габе, Ек. Каравелова, М. Белчева, Евг. Марс, А. Карима, Ел. Багряна и др. са утвърдили женския „глас” и женската позиция в българската култура. Зл. Щерева няма задачата да разбива предразсъдъци, да проправя пътища, творчеството ѝ естествено и неусетно се вписва в представите за установеност на жената в обществото. Затова някак естествено, като за жена-творец, и някак недооценяващо, като за писател изобщо, звучи наградата ѝ, връчена от Министерството на просвещението. Педагогическият контекст на оценката на творчеството му придава характер на недовършеност, незрялост, писателката е вписана в типичния образ на жената-майка, възпитателка, пример, а не това е матрицата, в която попадат творбите ѝ и посланията им остават нечути, непрочетени, неразбрани. Всъщност, колкото и да е признание, наградата в крайна сметка затваря творчеството ѝ в един кръг на детско-юношеското послание – нито зряло, нито детско; гранично, непризнато. Жената, съпреживяваща този свят и търсещата неговите духовни измерения, остава скрита в митологичното мислене за жената-майка.

Литература:

- Малинова, Л., (1999). Български поетеси между двете световни войни. София: Издателство „Ваньо Недков”
- Николов, Б., (2001). Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893 – 1934). Биографично-библиографски справочник. София: Изд. „Звезди”
- Панова, Н., (1987). Спомени 1879 – 1966. София: Издателство „Отечествен фронт”
- Щерев, М., (1994). Небесна стъклопис. Стихотворения. София: Св. Валентин
- Щерев, М., (1997). Хиляда и триста години България. Меч от светлина. Поетични рецитали. София: изд. авт.
- Щерев, М., (1996). Благословени присъствия. Есета. София: АЛДО
- Щерева, Зл., (1942). Денят на жътвата. Разкази. София: Печатница „Художник”
- Щерева, Зл., (1942). Изгрява ден. Стихове. София: Печатница „Художник”
- Щерева, Зл., (1997). Къщата с пречупения бор. Писма от Копривщица. Есета. София: Михаил Щерев
- Щерева, Зл., (1998). Прозорец към деня. Разкази, спомени, импресии и пътеписи. София: Михаил Щерев
- Щерева, Зл., (1999). Тихи часове. Стихотворения. София: НИЗЛИ
- Щерева, Л., (2012). Моите славни баби и прабаби. // Трета възраст, бр.8, 27.02. – 03.03.
- Щерева, Л., (2013). Стефан Константинов и Филип Панов. // Трета възраст, бр. 11, 13-19.03